

Vili

**BORBENA DEJSTVA
U SASTAVU PRVE
ARMIJSKE GRUPE**

NA KOMUNIKACIJI UŽICE, UŽIČKA POŽEGA I ČAČAK

Južno i jugozapadno od Beograda dejstvovali su Prvi proleterski, Dvanaesti udarni korpus i Operativna grupa divizija. Njihovo sadejstvo moralo se još više odbjediniti i usklađivati. Stoga je vrhovni komandant NOV i POJ Josip Broz Tito odlučio da se Operativna grupa divizija uključi ustava Prvog proleterskog korpusa čijem je štabu, takođe, bio potčinjen i Dvanaesti udarni korpus. Nešto kasnije pomenuta grupacija prerasla je u Prvu armijsku grupu. Njen osnovni cilj bio je da oslobodi cijelu zapadnu Srbiju, Šumadiju, da kontroliše komunikacije koje iz doline Zapadne Morave gravitiraju prema Beogradu i uspostavi sadejstvo sa jedinicama Crvene armije u borbi za oslobođenje našeg glavnog grada.

Druga krajiška, Šesta istočnobosanska i Petnaesta majevička brigada su postupno pomjerene bliže Čačku, Užičkoj Požegi, Kosjeriću i Užicu da ugrožavaju drumsku i željezničku komunikaciju u dolini Zapadne Morave i ometaju pokrete neprijateljskih jedinica. Iz rejonu Ljiga i Slavkovice, bataljoni Druge krajiške došli su u Ljuticu, Tometino Polje, Duškovce i Jakovljeviće. Četvrti bataljon ostao je u Brajićima da pojača Komandu mjesta, partizansku stražu, kontroliše prostor Ravne gore, patrolira prema Ljigu i Gornjem Milanovcu i uspostavi vezu sa jedinicama Petnaeste majevičke brigade na položaju u Pranjanima. Sa dostignute linije Prvi, Drugi i Treći bataljon su produžili u Glumač, Granicu i Mušice, na domaku Užičke Požege, sa zadatkom da ruše drum i željezničku prugu i ometaju saobraćaj neprijateljskih motorizovanih i zaprežnih jedinica. Izviđački vod sa komandiroom Muratom Čepićem, približio se drumu na izlazu iz Užičke Požege, presreo i zaustavio jedan kamion. Iz kabine i sa karoserije ukazale su se glave poklopljene šubarama i neobrijane brade. Njima je strogo naredeno da izađu iz vozila i ne mrdaju. Poslušno su sišli, strepeći od straha, njih četvorica, sa jednim oficirom i ukočeni stajali. Komandir Čepić naredio je borcima da žurno pretraže unutrašnjost kamiona i stvari izbacuju napolje. Pronađeno je dosta četničkog propagandnog materijala, 4 pukovske zastave skupocene izrade, 3 bureta benzina i nešto oružja. Vozila i materijal su uništeni, a zarobljeni četnici odvedeni u štab brigade.

Šesta istočnobosanska brigada stigla je u rejon Kosjerića, razoružala grupu četnika, uspostavila Komandu mjesta, partizansku stražu, zatvorila pravac od Užica i Duba za Valjevo, kontrolisala drum između Rogačice i Duba, izvodila izviđačke akcije prema Bajinoj Bašti i Užicu. Petnaesta majevička brigada nalazila se u rejonu Gornjeg Milanovca i jedan njen bataljon napadao je bok njemačkih jedinica koje su pokušavale da potisnu jedinice Dvadeset prve srpske divizije i da prođu u Gornji Milanovac.

Nijemci su uporno branili komunikacije u dolini Zapadne Morave da im posluže za povlačenje jedinica koje su, svakodnevno, dolinom Ibra, pristizale iz Grčke i južnih dijelova naše zemlje, od Kraljeva odlazile u Čačak, Užičku Požegu, Užice, Višegrad, Sarajevo i dalje dolinom Bosne prema Bosanskom Brodu, odnosno dijelom od Višegrada za Vlasenicu, Zvornik i dalje na sjever. Štab Druge krajiške brigade odlučio je da se bataljoni sasvim približe komunikaciji između Ovčarsko-kablarske klisure i Užičke Požege, pojačaju napade na neprijateljske

coione u pokretu i nanose im osjetne gubitke. Iz Brajića stigao je Četvrti bataljon pojačana je udarna moć Druge krajiške.

Kod Bakioni.ee, blizu Užičke Požege, jedna četa Drugog bataljona 24. septembra je postavila zasjedu i sačekala neprijateljsku motorizovanu kolonu. Borba je počela u 16 časova i potpuno iznenadila neprijatelja. Žestokom paljbom iz pušaka i puškomitraljeza, iz neposredne blizine, ubijen je 21 njemački vojnik, uništen jedan kamion i motocikl. Sjutradan, jedinice Druge krajiške brigade pomjerene su najoš podesnije položaje, na prostoriju Tučkova, Guglja, Prijanovića, Bakionice, Glumača, Lelića, Vranjana i Mušića. I dalje je praktikovano postavljanje zasjeda duž komunikacija u dolini Zapadne Morave i postizanje iznenađenja. Intenzivno su vršena izviđanja i prikupljana obavještenja o pokretu i namjerama neprijatelja. Neposrednim osmatranjem izviđači su doznali daje u Užičku Požegu stiglo drumom od Užica oko 50 motornih vozila i kolona zaprežnih vozila duga skoro 5 kilometara. Istovremeno iz Čačka u Užičku Požegu stiglo je 88 motornih vozila. Kad su dobijeni podaci analizirani u štabu brigade tada se došlo do zaključka da neprijatelj ne raspolaže se dovoljno vozila za prevoz jedinica u jednom smjeru, da prazna vozila vraća iz Užica u Čačak da ubrzano preveze jedinice koje pristižu iz Kraljeva i doline Ibra. U želji da se izazove što veća pometnja u redovima protivnika, štab brigade naredio je da protivtenkovski top djeluje na ciljeve u Užičkoj Požegi. Tom prilikom direktno je pogođena jedna neprijateljska haubica i pobijena njena posada.

Kod Gugalja zasjedaje sačekala neprijateljsku motorizovanu kolonu koja se kretala od Čačka prema Užičkoj Požegi. Na žestoku paljbu neprijateljski vojnici odgovorili su vatrom iz svih raspoloživih oruđa i oružja. Uslijedio je protivnapad daleko brojnijeg protivnika i jedinica u zasjedi se morala povući. U okršaju uništena su 3 neprijateljska kamiona i ranjeno nekoliko vojnika. Kada se oslobodila pritiska, neprijateljska motorizovana kolona produžila je u Prijanovici i tamo naišla na vješto postavljenu zasjedu. Sasređenom vatrom ubijeno je 10 neprijateljskih vojnika i više ih ranjeno. Neprijatelj se sudio poslije kratke zabune, borbe u zasjedi prisilio da se udalje od drumu i zamaknu u obližnja brda. Potom je upotrijebio artiljerijska oruđa da bombarduje okolinu i osigurava strateški značajnu komunikaciju.

U skladu sa zamisli štaba Sedamnaeste divizije o dejstvu brigada u njenom sastavu (Druge krajiške, Šeste istočnobosanske i Petnaeste majevičke), Šesta istočnobosanska bila je orijentisana prema Užicu, oslobodila Rogačicu i njeni prednji dijelovi izbili na desnu obalu Drine. Petnaesta majevička nalazila se na širokom prostoru: jedan bataljon u Pranjanima, dva u Gornjoj Gorijevnici, Barama, Kobiljači i Sovljaku, sa zadatkom da zatvore pravac. Od Čačka, da sadejstvuju sa Drugom proleterskom brigadom i štite njen desni bok. Treći bataljon pomenute brigade nalazio se u Savinjcu i Brđanima i sadejstvovao sa jedinicama Dvadeset prve srpske udarne divizije.

I Četvrti bataljon Druge krajiške, sa komandantom Pericom Vukojevićem i političkim komesarom Zvonkom Žardinom, čim je stigao iz Brajića, odmah se angažovao u postavljanju zasjeda i nanošenju udara protivniku. Jedna četa zauzela je busijji na drumu između Užičke Požege, kod Zdravkovića i Ponikovice i sačekala njemačku komoru. U borbi je ubijeno 30 i ranjeno više vojnika. Uništeno je četvoro zaprežnih kola i znatne količine ratnog materijala. Učinak bi bio daleko veći da nisu pristigla 2 neprijateljska tenka od Užičke Požege, a nešto kasnije i od Užica, da zaštite sopstvenu komoru. Četa se morala povući bez ratnog plijena koji je bio na dohvat ruke.

Dvadeset osmog septembra u podne iz Užičke Požege krenula je neprijateljska motorizovana kolona prema Čačku. Kolonu je obrazovalo 120 kamiona, 4 tenka, 12 tanketa, 6 oklopnih vozila i 250 zaprežnih kola. Pored sopstvene samozaštite, nju je štitilo oko 400 vojnika, raspoređenih u lijevu i desnu pobočnicu.

Bez obzira na njenu brojnost, snagu i udarnu moć, komandant Drugog bataljona Ilija Lučić, politički komesar Pero Knežević, zamjenik komandanta Branko Marčetić i zamjenik političkog komesara Vlado Bajić odlučili su da jedna četa postavi zasjedu kod Tučkova i Krša i tuče protivnika. Komandiru i političkom komesaru čete skrenuta je pažnja da postignu iznenađenje, neprijatelja ošinu ubitačnom paljbom i poslije se povuku. Četa boraca raspoređena je u pošumljenom predjelu nedaleko od drumu. Tenkovi i oklopna vozila su propušteni da se udalje. A kad su naišli kamioni i zaprežna vozila, na njih se sručio uraganski neujednačeni plotun iz pušaka i puškomitraljeza. Dvadeset vojnika je smrtno pogođeno i 20 ranjeno. Uništena su dva kamiona i više zaprežnih vozila. U okršaju su ranjena četvorica boraca.

Najzapaženiji uspjeh postigla je bataljonska zasjeda kod Trešnjice, nedaleko od Zaselja, imala je kada je napala motorizovanu kolonu od 100 raznih vozila, uspjela je razdvojiti i nanijeti joj znatne gubitke. Tom prilikom ubijeno je više od 60 njemačkih vojnika, uništeno 10 kamiona, 2 prikolice i znatne količine ratne opreme. Zaplijenjen je puškomitraljez i 7 pušaka.

U toku borbi i dejstva zasjeda nije prestajala intenzivna vojna i politička obuka. Posebna pažnja posvećivana je novodošlim borcima da što bolje nauče rukovati oružjem, savladivati taktičke radnje i ostale ratne vještine. U tome su im pomagali stariji i iskusniji drugovi.

Politički se intenzivno djelovalo u selima u kojima su boravile jedinice Druge krajiške brigade. Održavani su politički zborovi i davane priredbe. U Tabanovićima i Ježevici, na zboru mještana i boraca, govorili su politički komesari i politički radnici na tom terenu. Izabrani su opštinski odbori u Tabanovićima i Ježevici.

Druga krajiška brigada je brojno rasla dolaskom dobrovoljaca, mobilizacijom, a takođe upućivanjem izvjesnog broja rukovodilaca iz jedinica Prve proleterske divizije. Najviše dobrovoljaca, njih 30, stiglo je ilegalno iz okupiranog Beograda i sa Kosmaja. Oni su odmah raspoređeni u borbene jedinice. Posljednjeg septembarskog dana Druga krajiška brigada imala je 1033 borca i rukovodioca.

Bilo je i kadrovskih promjena. Pored Ilije Lučića i Branka Marčetića, na više dužnosti su postavljeni: Nikica Mrda postavljen je za zamjenika komandanta Prvog i Dušan Savić za zamjenika komandanta Trećeg bataljona. Nikola Obradović postavljen je za zamjenika komandanta Četvrtog bataljona. Obavještajni oficir Prvog bataljona Rade Komlenić Prznica postavljen je za pomoćnika obavještajnog oficira Druge krajiške brigade.

Početkom oktobra borci i rukovodioci objavljuju da su jedinice Crvene armije forsirale Dunav, ušle u sjeveroistočnu i istočnu Srbiju, da su uspostavile sadejstvo sa jedinicama NOV i POJ, da se približavaju Velikoj Moravi i namjeravaju prema Beogradu. Takav razvoj situacije neminovno je nametao zaključak da će Nijemci i domaći izdajnici brže napuštati južne dijelove naše zemlje, žuriti da se izvuku što sjevernije i okrenu zapadnoj granici. Stoga, Drugoj krajiškoj brigadi, a i ostalim u sastavu Sedamnaeste divizije, predloženo je da pojačaju budnost, stalno ugrožavaju protivnika, posebno u njegovim garnizonima Čačku, Užičkoj Požegi, Užicu i duž komunikacija između pomenutih mjesta. U zapovijesti štaba divizije traženo je i naglašeno slijedeće: »O svim promjenama i podacima najbržim načinom i putem izvještavati ovaj štab da bi se na vrijeme mogle izdati potrebne direktive. Štabovi brigada hitno će poduzeti potrebne mjere da se ofanzivni duh, brzina, samoinicijativa pojača u svim našim jedinicama..«¹⁰⁹

Četvrti bataljon noću 5. oktobra je izveo demonstrativni napad na Užičku Požegu. U početku borbe neprijateljskom garnizonu stiglo je pojačanje iz Užica i bataljon se morao povući.

Nijemci su se rjeđe kretali komunikacijom između Čačka, Užičke Požege i Užica. A kada bi to činili, oni su preduzimali stroge mjere predostrožnosti i obezbjeđenja. Obično su isturali jake prethodnice, pobočnice i zaštitnice, ojačane tenkovima i oklopnim vozilima. U mirnijim danima jedinice Druge krajiške nisu bile pasivne i samo u stanju iščekivanja. One su vršile pretres posjednutog terena, tražile prikrivene četnike, nedičevce i ljotičevce, oružje i ratnu opremu. U Dobrinji je pronađen skriveni četnički magazin u kome se nalazilo 83.000 pušanih metaka, 440 minobacačkih i 224 topovske granate. U Ježevici je pronađen sanduk puščane municije, 2 minobacača i radio-stanica. Tom prilikom uhvaćeni su telegrafista i šifrant.

IZMEĐU KRAGUJEVCA I TOPOLE

Bližio se početak bitke za Beograd. Komandant Prve armijske grupe Peko Dapčević, radiogramom je naredio potčinjenim divizijama da se više približe glavnom gradu. Dvanaesti udarni korpus i Šesta lička proleterska divizija orijentisani su prema Obrenovcu, Prva proleterska divizija u Darosavu i Venčane, Peta krajiška u rejon Arandelovca, Sedamnaesta udarna u Donju Šatornju i Rudnik, a nešto kasnije na komunikaciju između Topole i Kragujevca.

Popodne, 6. oktobra, Prvi, Drugi i Treći bataljon Druge krajiške pošli su iz reiona Užičke Požege prema Rudniku. Četvrti bataljon zadržan je na dotadašnjem položaju, u Ježevici, da sačeka jednu svoju četu koja je ranije upućena u dubinu teritorije na desnoj obali Zapadne Morave da uspostavi vezu sa jedinicama Trideset sedme udarne divizije. Glavnina brigade usiljeno je marševala skoro dva dana, u Prvanjima preuzela divizijsku bolnicu i stigla u Gornju Trešnjevicu. Tri dana kasnije i Četvrti bataljon stigao je u sastav brigade.

U Gornju Trešnjevicu došao je štab Sedamnaeste divizije i Petnaesta majevačka brigada. Šesta istočnobosanska brigada razmjestila se u Brusnici, Srčanku, Velereču i Ljubotnici. Jednodnevno zatišje iskorišćeno je za pripremu jedinica za posjedanje novih položaja.

Druga krajiška brigada 9. oktobra dobila je naređenje da uveče krene na prostor Ovsišta, Čumića i Svetinje, da zatvori pravac od Kragujevca i omete pokrete neprijateljskih jedinica. Jedan bataljon upućen je u Stragare da štiti divizijsku bolnicu. Marševalo se cijelu noć i ujutru su posjednuti odgovarajući položaji.

Šesta istočnobosanska brigada zadržana je u rejonu Gornjeg Milanovca da zatvori pravce od Čačka i Kragujevca i nešto kasnije preuzme divizijsku bolnicu. Petnaesta majevička brigada dobila je zadatak da zatvori komunikaciju od Kragujevca do Rače i Topole, da uspostavi sadejstvo sa jedinicama Druge krajiške brigade.

Prvi bataljon Druge krajiške zauzeo je položaj u Ovsištu, a Drugi i Treći s obje strane drumu u Čumiću. Na pomenute položaje, odnosno u brigadnu rezervu, upućen je Četvrti bataljon iz Stragara, kadaje obezbjeđenje divizijske bolnice prepustio jednom bataljonu Šeste istočnobosanske brigade. O značaju paralisanja komunikacije koja od Kragujevca, preko Topole i Mladenovca, vodi za Beograd, u divizijskom naređenju rečeno je da je primljen radiogram štaba Prve armijske grupe koji glasi: »Jedinice Crvene armije izbile su kod Palanke, Veličke Plane, Donje Rače i Brzana. Vaš je zadatak da po svaku cijenu držite komunikaciju Kragujevac-Topola..

U skladu sa pomenutim zahtijevom, štabu Druge krajiške naredeno je da tri bataljona uporno blokiraju pomenutu komunikaciju, da se jedan okrene prema Topoli i osujeti svaki ispad neprijatelja. Drum je prekopan na više mjesta, postavljene razne prepreke i protivtenkovska oruđa raspoređena su tako da se što više iskoriste u slučaju nailaska neprijateljskih oklopnih jedinica. Praktikovane su i dubinske zasjede. Težište odbrane bilo je u rejonu Svetinje. Petnaesta majevička brigada, njen bataljon na Karanovcu, uspostavio je sadejstvo sa bataljonom Druge krajiške na Svetinji, spreman da pomogne u slučaju jačeg neprijateljskog napada. Prepustivši odbrambene položaje kod Gornjeg Milanovca Čačanskom partizanskom odredu, Šesta istočnobosanska brigada došla je u Ramaču, Vrbicu i Stragare i zatvorila pravac od Kragujevca i Kniča za Stragare. Tako se cijela Sedamnaesta istočnobosanska udarna divizija našla na prostoru između Kragujevca i Topole spremna da se upusti u najteže borbe. Nešto kasnije Šesta istočnobosanska brigada pomjerena je nešto južnije, na liniju Banjača - Krš, da jedan bataljon usmjeri na drum između Kragujevca i Topole da može sadejstvovati sa bataljonom Druge krajiške na Svetinji.

Jedinice 117. lovačke njemačke divizije krenule su da odbace Drugu krajišku i Petnaestu majevičku brigadu od značajne komunikacije. U prvi mah su djelimično uspjeli. Njihova tenkovska kolona 10. oktobra u 14 časova zaputila se, iz Topole u Kragujevac i uspjela je proći. Istog dana, u 16 časova, iz Kragujevca naišla je motorizovana kolona, 50 kamiona punih vojske, koju je štitilo 8 tenkova i prošla u Topolu. To se dogodilo zbog izrazite nadmoći protivnika, nedovršenih protivtenkovskih prepreka i nedovoljnog broja protivtenkovskih oruđa. Iz djelimičnog neuspjeha izvučena je odgovarajuća pouka i štab brigade odlučio je da se to ne smije više dopustiti. Sjutradan, Nijemci su opet pokušali da prođu iz Topole u Kragujevac i nisu uspjeli. Sada su jedinice Druge krajiške uložile maksimum borbenog napora i žilavom napadaču zadale osjetan udarac, a Petnaesta majevička brigada odbila je motorizovanu njemačku kolonu koja je pošla iz Kragujevca u Topolu. Ubijeno je nekoliko njemačkih vojnika, zaplijenjena 2 kamiona i automobil. Nijemci su praktično ostali bez značajne komunikacije u času kada su jedinice Crvene armije prelazile Moravu, ulazile u Veliku Planu i Srnederevsku Palanku, u sadejstvu sa jedinicama Prve armijske grupe NOV i POJ ugrožavale neprijatelja na prilazima Beogradu. U to vrijeme vrhovni komandant Josip Broz Tito uputio je direktivu komandantu Prve armijske grupe, u kojoj je, pored ostalog, istakao: »Politički je važno, a to je i moja želja, da naše jedinice prve uđu u Beograd...«

Dvanaestog oktobra, borci Prvog bataljona Druge krajiške sreli su se sa crvenoarmejcima. Bile su to jedinice Četrnaeste motorizovane brigade Crvene armije. Susret je predstavljao rijetko viđeno slavlje. A potom je planiran zajednički napad na neprijatelja u Topoli. U borbu ušle su i jedinice Desete krajiške brigade Pete krajiške divizije i protivnik je primoran da bježi. Gonjenje su nastavile jedinice Desete krajiške brigade i Četrnaesta motostreljačka brigada, a Prvi bataljon je ostao u Topoli. U oslobođenoj varoši uspostavljena je Komanda mjesta i preduzete su mjere da se vrši mobilizacija.

Počele su višednevne borbe za oslobođenje Kragujevca. U napadu su učestvovala Šesta istočnobosanska i Petnaesta majevička brigada, u sadejstvu sa jednim pješadijskim i jednim artiljerijskim pukom 113. divizije Crvene armije. Druga krajiška brigada zadržana je u divizijskoj rezervi i da ukloni nagazne mine sa drumu između Kragujevca i Topole. Prvi bataljon nalazio se u Topoli, Drugi u Čumiću, jedna četa Trećeg u Natalincima, a dvije u Trnavi. Četvrti bataljon, sa brigadnom bolnicom, intendanturom i ostalim pozadinskim dijelovima, bio

je u Ovsištu. Štab brigade smjestio se u Topoli i održavao stalnu vezu sa štabom divizije u Lužnici.

Pristizanjem novomobilisanih boraca osjetno se povećalo brojno stanje Druge krajiške. Sada je svaki bataljon imao skoro 500 boraca i rukovodilaca. Formirana je Prateća četa brigade, naoružana, pored ostalog, sa 2 protivtenkovska topa. U bataljonima su formirani prateći vodovi, naoružani minobacačima, teškim mitraljezima i protivtenkovskim puškama. Štab brigade predložio je da se u svakom bataljonu, pored tri postojeće, formira i četvrta četa, a takođe i Peti bataljon.

Dvadesetog i dvadeset prvog oktobra oslobođeni su Beograd i Kragujevac, tada je u jedinicama Druge krajiške brigade priređeno veliko slavlje. U pojedinim mjestima održani su zborovi mještana i boraca, gdje se govorilo o značaju oslobođenja našeg glavnog grada, Kragujevca i Dubrovnika. Sa narodnog zbora u Topoli upućeni su pozdravni telegrami oslobodiocima Beograda i Kragujevca i štabu Prve armijske grupe.